

TITU MAIORESCU – OMUL POLITIC

Concepția politică. Resorturile intelectuale ale demersului politic maiorescian

Personalitatea lui Titu Maiorescu a marcat, decisiv, pe multiple planuri (cultural, literar, ideologic și nu în ultimul rând politic), timp de câteva decenii cultura românească modernă. G. Ibrăileanu îl considera pe Titu Maiorescu un „Boileau român, înarmat cu principii direc-toare”¹, dotat cu un acut simț al valorilor, ambele dublate de o impresionantă forță polemică².

Încă din tinerețe, abia ieșit din perioada studiilor universitare, Maiorescu s-a impus printre contemporani ca o personalitate marcantă/multiplă, creând repede școală, școală la care au aderat cele mai valoroase spirite culturale românești ale momentului. Titu Maiorescu ocupă un loc înalt în panteonul culturii naționale nu prin *cantitatea* scrierilor sale, ci prin *calitatea, semnificația lor*, prin capacitatea de analiză a stării de fapt, prin care au fost identifi-cate problemele grave ale culturii/societății românești aflată în plin proces de modernizare. Titu Maiorescu n-a pus doar diagnostice socio-culturale, ci a deschis perspective, punând în circulație idei fără de care s-ar părea că noi, românii, n-am fi putut gândi/înfăptui moder-nitatea. Dacă G. Ibrăileanu îl aprecia pe Titu Maiorescu drept un Boileau românesc, Pompiliu Constantinescu scoate în evidență caracterizarea nimerită a autorului *Adelei*, cât și rolul absolut „necesar” jucat de acesta în cultura română modernă³.

Cazul lui Titu Maiorescu este un exemplu rar, dar reușit, când, dintru-început, o perso-ană se înscrie într-un proiect cultural-politic de la care nu se va abate nicidecum, proiect ce țintește reușita pe toate planurile. Iar includerea în *Proiect* a propriei persoane, Titu Maiorescu ne-o dezvăluie din înseși notațiile sale zilnice⁴. Desigur, așa cum s-a spus⁵, *Însem-nările zilnice*, ale lui Maiorescu reprezintă un spectacol cultural rar, un document spiritual-cultural de excepțională importanță pentru înțelegerea omului, extinse pe durata a peste trei decenii, imagine fidelă a căutărilor, dilemelor, chinurilor unei ființe hotărâte să devină cineva/ceva. *Însemnările zilnice* cât și cele zece volume din *Jurnal și Epistolar*, sunt imaginea veridică a formării și devenirii culturale a unicului fiu al lui Ioan Maiorescu (1811 – 1864).

În timpul anilor de studii (Academia Theresiană, 1851 – 1858; Berlin-Paris, 1859-1861), nota ce-l definește pe Titu Maiorescu a fost de o *seriozitate aspră, spartană*, precum și de o *ambție nemăsurată*, expresie, crede G. Călinescu, „a unui bucher suficient și inuman”⁶. În acești ani Maiorescu nu are cum să fie el însuși, se caută, suferă, îl pierde pe Dumnezeu, se intuiește pentru ca, foarte devreme, să își identifice rostul în viață.

Însemnările zilnice ale lui Maiorescu pot fi apreciate și ca o necesară busolă personală, un îndreptar de erori, un plan de organizare a muncii proprii, a conduitei, un permanent bilanț critic/autocritic, de multe ori autoflagelator... Așadar, Maiorescu a fost un *adolescent extrem de serios*, știind ceea ce voia de la propria-i viață, iar aprecierea de „bucher” făcută de G. Călinescu pare, din această perspectivă, nedreaptă.

Adolescentul Maiorescu, așa cum ni se relevă în *Însemnări zilnice*, este însetat de cu-noaștere, de cultură. Primele notații cuprind spectacolele teatrale vizionate de la 7 la 15 ani, concertele muzicale urmărite și unde găsim nume precum Schiller, Goethe, Shakespeare, Kotzebue, Lessing, Mozart, Rossini, Donizetti etc. Urmărirea spectacolelor teatrale și muzicale nu-l abate o clipă de la studiul școlar. Învață limba engleză, excelează la latină, descoperă

¹ G. Ibrăileanu, „Titu Maiorescu”, în *Note și Impresii*, Iași, 1920, p. 146.

² *Ibidem*.

³ Pompiliu Constantinescu, „Titu Maiorescu față de noi”, în *Scrieri*, III, EPL, 1969, p. 519.

⁴ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu Introducere, note, facsimile și portrete, de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. I (1855 – 1880), București, 1937; vol. II (1880 – 1886), București, 1940; vol. III (1887 – 1891), București, 1943.

⁵ I. Rădulescu-Pogoneanu, în „*Introducere*” la Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. X.

⁶ George Călinescu, *Istoria Literaturii Române. De la origini până în prezent*, ediție facsimil, ES, București, 2003, p. 343.

dificultățile vechii limbi grecești, vrea să scrie o *Istorie a Românilor*, se traducă, până ce-și va lua doctoratul, totul din Lessing, citind asiduu Homer, Tacitus, Virgiliu, Goethe, Tucidide etc. În plină adolescență, la doar 17 ani, Maiorescu este convins că, pentru formația sa intelectuală, cât și științifică, decisivă este filosofia: „*Ea m-a adus să năzuiesc spre cea mai bună formă a cugetării, spre o exprimare fără greșeli, scurtă, adevărată, spre o ferire de acele cuvinte umflate și goale...; ea mi-a insuflat întâi într-adevăr iubirea pentru o direcție de gândire de care niciodată nu mă voi despărți*”⁷. Înainte de această declarație de iubire și fidelitate, niciodată trădată, Maiorescu scrie despre marea și noua lui dragoste: „*Filozofia e o știință divină. Orice alt studiu de pe lături l-am părăsit acum*”⁸. Urmărește și să fie primul la învățătură, și să se desăvârșească intelectual. O face așezat, metodic⁹, studiind marile sisteme ale gândirii, operele fundamentale ale literaturii universale.

Lecturi consistente, încordate din J. F. Herbart (1776-1841), J. C. F. Schiller (1759-1805), J. W. Goethe (1749-1832), J. G. Herder (1744-1803), Jean Paul (nume real Johann Paul Friedrich Richter, 1763-1825), G. E. Lessing (1729-1785), îl ajută să se descifreze mai bine pe sine, să se apropie de unii colegi. Cu Goethe găsește că are trăsături sufletești comune, iar cu Lessing, după ce-i citește scrisorile, se identifică în totalitate. Are, din adolescență, un acut spirit politic, își cristalizează o ideologie proprie în disputele colegiale, are afinități concrete cu tineri din generația sa. Prin inteligență, cultură, luciditate și sete de cunoaștere, Maiorescu își depășește generația căreia-i aparține.

Însemnările zilnice, corespondența (îndeosebi *Fragment din tinerețea mea - Al doilea apendice* (1858))¹⁰, dovedesc limpede că atingerea maturității spirituale, Maiorescu o datorează în primul rând studiul filosofiei. Studiile de filozofie ale lui Maiorescu (cele din tinerețe) dovedesc o gândire evolutivă, în timp, și nu statică, în ciuda cristalizării sale inițiale și „*exprimată esențial*”¹¹ în cele câteva lucrări importante: criticile, logica, cursul de istoria filosofiei. Mircea Florian¹², Ion Petrovici¹³, Eugen Lovinescu¹⁴, Pompiliu Constantinescu¹⁵, cu mici deosebiri, susțin un imobilism spiritual-filosofic, de la primele scrieri și până la ultimele articole, în sensul că, datorită structurii sale intelectuale, gândirea maioresciană a fost cantonată întreaga existență în forme definitive. În scrierile filosofice ale lui Maiorescu sunt decelate cu ușurință idei permanente în critica culturală/literară, dar și în orientarea filosofică generală: un acut și extrem de solid obiectivat spirit critic, un ateism științific bine documentat, raționalism etc.

Desigur, Titu Maiorescu n-a fost omul cotiturilor radicale în gândirea filosofică, dar, diversele texte filosofice, scrise în peste o jumătate de secol, probează semne de evoluție lentă în gândirea sa filosofică, în care trăsăturile dominante se schimbă, alternează ca prioritate acordată unui sistem sau altuia¹⁶. În funcție de acele trăsături dominante, s-au identificat¹⁷ în gândirea filozofică a lui Titu Maiorescu, două etape: I. perioada de la 1857 la 1872, în care gândirea mentorului Junimii a fost tutelată de filozofii Herbart și L. Feuerbach (1804-1872); II. perioada de după 1872, perioadă în care dominantă în gândirea maioresciană a fost filosofia lui Immanuel Kant. Această periodizare poate fi acceptată doar în privința gândirii filosofice maioresciene, ea neputând fi funcțională în ceea ce privește teoria culturii

⁷ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I (1855 - 1880), p. 84.

⁸ *Ibidem*, p. 83.

⁹ Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. I, ECR, p. 75.

¹⁰ „*Fragment din tinerețea mea - Al doilea apendice*”, în Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe* (1858 - 1862), Ediție îngrijită, prefață și note de Simion Ghiță, EDA, Cluj - Napoca, 1981, pp. 58 - 84.

¹¹ Simion Ghiță, *Titu Maiorescu. Filosof și teoretician al culturii*, EȘ, București, 1974, p. 12.

¹² Mircea Florian, *Începuturile filozofice ale lui Titu Maiorescu*, în *CL număr jubiliar* (1867 - 1937), ianuarie - mai 1937, p. 133.

¹³ Ion Petrovici, *Titu Maiorescu*, în *Studii istorice filosofice*, ediția a II-a, București, ECȘ, 1929, p. 240.

¹⁴ Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu*, EM, 1972, p. 296.

¹⁵ Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, vol. III, EpL, 1969, p. 413.

¹⁶ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 13.

¹⁷ *Ibidem*.

și în estetica criticului junimist. De altfel, și faptul lesne poate fi detectat, Titu Maiorescu nu a dorit niciodată ca orizontul său spiritual să fie încorsetat durabil vreunui sistem, ci a avut acces mereu la noi porți, deschise, diferitelor idei articulate pe o vastă cultură filozofică, literară, științifică.

În cadrul celor două mari perioade pot fi deslușite etape mai scurte, etape ce conțin trăsături distincte. În cadrul *primei perioade* pot fi sesizate trei etape:

a) etapa vieneză (1855 – 1858), etapă în care influența hotărâtoare asupra „cugetării lui filozofice”¹⁸ a avut-o J. F. Herbart, influență în care vectorul cultural major l-a jucat profesorul Hermann Suttner¹⁹;

b) etapa berlineză (1859 – 1861), în care alături de Herbart se adaugă, la fel de importantă, filosofia lui Feuerbach, și din care nu lipsesc influențe hegeliene și schopenhaueriene. Etapa berlineză este etapa unei filosofii speculative, creatoare, cu certă tentă de originalitate;

c) etapa 1863 – 1872, etapă în care Maiorescu își probează forța creatoare în probleme de filosofie aplicată: problemele culturii românești, conferințe publice, cursuri universitare, toate puse sub filozofia lui Herbart și Feuerbach.

A doua perioadă, dominată de Kant și Schopenhauer, poate fi împărțită în două etape:

a) 1872 – 1890, etapă influențată de Schopenhauer în estetică cât și de știință;

b) etapa posteroară lui 1890, etapa sintezelor, „împăcărilor” aparent ireconciliabile, cum ar fi aceea dintre Kant și pozitivism, precum și de evoluționism.

Nu pot fi făcute aprecieri, privind la care dintre cele două etape ale studiilor lui Titu Maiorescu, cea vieneză și cea berlineză, ar fi fost mai importantă în construcția sa culturală. Ambele sunt fundamentale în ceea ce privește, după o expresie consacrată de Constantin Noica, *devenirea sa întru ființă*²⁰. Nu încap dubii ambele etape de studii, au avut un rol determinant, fundamental în formația, devenirea culturală a lui Titu Maiorescu. Desigur, etapa vieneză, de la Academia Theresiană, marchează începutul și edificarea formației sale spirituale, etapă caracterizată printr-un studiu aplicat, cu note încrâncenate, în domeniul științelor umaniste clasice, literare și filozofice.

În ceea ce privește universul său filozofic, *Jurnalul* său consemnează reflecții din care reies autentice frământări sufletești ce-l conduc spre o adevărată criză religioasă. Certitudinile copilăriei dispar, iar îndoiala adolescenței duce la disperare: „*Disper cu totul; plâng și plâng, căci nu mă pot convinge că e un Dumnezeu! Și ce e omul fără Dumnezeu!*”²¹. Cu îndoiala înfiptă în suflet, Maiorescu devine sceptic, nu mai poate crede în ideea de Dumnezeu, nici în veșnicia sufletului²². Din această criză sufletească îl va scoate filozofia și știința, iar ateismul său, odată instalat, nu va mai lăsa loc la nicio umbră de îndoială. Dintre preocupările sale de acum domină logica, științele exacte și filozofia²³. „*Prelucrez acum în românește Logica lui Herbart, și lucrez la o sistematizare a prelegerilor despre logică ale lui Suttner!*”²⁴, consemnează tânărul Maiorescu, neezitând să-și exerseze avântul creator și în „*câteva dizertații cu subiecte de fizică, de estetică, de istorie a religiilor!*”²⁵.

Curioasă, ținând cont de obsesiile culturale ale adolescentului Maiorescu, dizertația de fizică, publicată în 1859, în revista „*Isis sau Natura!*”, de redactorul acesteia, dr. Iuliu Baraș, care, de altfel, va publica o recenzie elogioasă despre cartea lui Maiorescu *Considerații filozofice*²⁶. Această scriere filozofică, ca și alte câteva din tinerețe²⁷, creionează fizionomia

¹⁸ Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu*, EM, București, p. 57.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, EȘE, București, 1981.

²¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, București, 1937, pp. 25 – 26.

²² *Ibidem*, p. 84.

²³ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 15.

²⁴ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 82.

²⁵ *Ibidem*, p. 83.

²⁶ Ziarul *Românul*, nr. 112 din 22 aprilie 1861.

formației filozofice a foarte tânărului Maiorescu, și în interiorul căreia predomină gândirea lui Herbart și Feuerbach²⁸. Atât de impresionat de Herbart, Maiorescu, urmându-l pe maestru, își va însuși (după cum a făcut declarație solemnă) un stil de gândire limpede, concis, percutant, stil ce s-a manifestat din plin în *Critice* și nu numai, contribuind decisiv la introducerea spiritului critic în cultura română²⁹. Și tot urmându-și maestrul, pe Herbart, Maiorescu, în acești ani de studiu final, la Viena, va pune accentul mai mult pe filozofia speculativă așa cum el însuși subliniază într-o serie de scrisori filozofice, grupate de el într-un *Al doilea apendice. Fragment din tinerețea mea*, scrisori adresate Olgăi Coronini, acordându-i acesteia întâietate în dauna *Logicii*: „Dacă vrei să atribui logicii o însemnătate excesivă, dacă vrei să faci din ea un scop atunci în tot cazul devii pedant”³⁰.

Orientarea filozofică fundamentală a tânărului Maiorescu s-a desfășurat sub influența copleșitoare a lui Herbart, pe care-l urmează îndeaproape și cu care pare să se identifice, așa cum reiese dintr-o scrisoare către aceeași Olga Coronini: „D-ta scrii: „*Pentru d-ta filozofia înseamnă prelucrarea noțiunilor*” (*Iartă-mă, te rog, cred că am indicat că aceasta este definiția lui Herbart*)”³¹. Se disociază oarecum de Herbart în atitudinea privind ideea nemuririi sufletului, cât și a ideii de Dumnezeu, fiind împăcat cu propria sa condiție de muritor; mai mult, deloc teribilist, Maiorescu se simte în stare să afirme că ideea eternității i-ar provoca teamă³², iar singura justificare în viață a gânditorului ar fi Creația („lupta”)³³: „Căci așa, după cum sânt acum, nu pot și nu vreau să mă concep ca atotștiutor nemuritor...”³⁴.

Titu Maiorescu încheie studiile la Academia Theresiană în triumf, iar revanșa sa, pentru începuturile studiilor aici, modestă, umilitoare chiar, va fi completă: șef de promoție, discurs festiv și felicitări primite din partea ministrului Thun, reușite care i-au umplut, chiar dacă n-o spune, sufletul de satisfacție, mândrie. Studiile vieneze le încheie cu o foarte bună cunoaștere filozofică, ținând cont de vârsta sa (așa cum o probează *Scrierile sale din tinerețe*), o temeinică cunoaștere a clasicilor literaturii universale, din care va rezulta un gust estetic infailibil, toate rezultatul unei remarcabile sete de cunoaștere cât și a unei discipline de studiu spartane³⁵.

Cu o asemenea temeinică pregătire culturală, Titu Maiorescu pleacă la studii la Berlin (1859–1861) etapă de maximă importanță pentru pregătirea sa filozofică³⁶. Rămâne în continuare atașat de filozofia lui Herbart și Feuerbach, dar, la îndemnul profesorului său Werder, începe să-l studieze pe Arthur Schopenhauer, îl adâncește pe Feuerbach, îl descoperă pe B. Spinoza, refuzându-l însă pe Voltaire (François-Marie Arouet, 1694-1778) care îi „făcu o impresie foarte rea”³⁷, reproșându-i superficialitatea, cât și cultura „foarte slabă”³⁸. Nu același lucru se petrece la întâlnirea cu L. Feuerbach pe care-l citește „cu o plăcere furioasă”³⁹ și de care se simte atât de apropiat, încât textul filozofului german îi pare al său, propriu⁴⁰. Lecturile se aglomerează: Pierre-Jean Beranger (1780-1857), teatrul lui Voltaire, G. E. Stahl (1659-1734)- *Filozofia dreptului*), Moliere (Jean-Baptiste Poquelin, 1622-1673) –

²⁷ Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, ed. cit. Reținem titluri precum *Relația*, (pp. 86 – 135); *Socialismul și Comunismul*, (pp. 139 – 153); *Câteva considerații filozofice* (pp. 164 – 277) etc.

²⁸ Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, ECR, București, 1979, p. 157.

²⁹ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 16.

³⁰ Titu Maiorescu, „*Fragment din tinerețea mea. Al doilea apendice* (1858)”, în *Scrieri din tinerețe*, EDa, Cluj – Napoca, 1981, p. 74.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 61.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, pp. 61 – 62.

³⁵ Liviu Rusu, *op. cit.*, p. 362.

³⁶ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 19.

³⁷ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 112.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 111.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 112.

Mizanropul, Burghezul gentilom, Tartuffe, biografia lui Goethe, de Lewes, *Apocalipsa* și, evident, pasiunea durabilă, „încă odată”⁴¹, *Manualul de psihologie* al lui Herbart.

Studiile de la Berlin îi largesc orizontul filozofic cu idei, concepte noi, descătușându-i, după cum se știe, elanul speculativ în gândire. Audiază cursurile de psihologie ale profesorului Trendelenburg, de istoria filozofiei, metafizică (prof. Werder). La Berlin climatul filozofic era diferit față de cel de la Viena, unde dominația filozofiei lui Herbart nu era contestată de nimeni. La Berlin, influența lui Hegel era precumpănitoare, așa după cum o va recunoaște Titu Maiorescu într-o scrisoare către Ion Petrovici, din 1906, că începuse să simtă influența lui Arthur Schopenhauer (1788-1860), iar G. W. F. Hegel (1770-1831), F. W. J. Schelling (1775-1854), J. G. Fichte (1762-1814), cu toate că mai „trăiau”, încep să fie înlăturați⁴². Din perioada celor doi ani petrecuți la Berlin datează și influența lui Hegel asupra gândirii lui Titu Maiorescu, fapt dovedit de masivul *Epistolarium* adunat de autor. Influința lui Hegel asupra lui Maiorescu e ușor detectabilă în seria de scrieri berlineze, dintre care pot fi numite *Socialismul și Comunismul, Vechea tragedie franceză și muzica lui Wagner, Relația* etc.

Influența lui Hegel asupra filozofiei lui Maiorescu a generat o amplă polemică de idei, unii (Liviu Rusu⁴³) negând-o, alții (Simion Ghiță⁴⁴, Tudor Vianu⁴⁵, Eugen Lovinescu⁴⁶) acceptând-o. De altfel, însuși Maiorescu va recunoaște că Hegel l-a influențat în anii săi berlinezi, într-o scrisoare către tatăl său, Ioan Maiorescu: „*Ideea lui Hegel este o lumină care clarifică pentru totdeauna capul care a pătruns-o odată*”⁴⁷. Indiscutabil, în studiile efectuate la Berlin, Maiorescu și-a largit considerabil orizontul în problematica filozofiei, cu noi dimensiuni printre care, majoră, este perspectiva (Ideea) hegeliană. Influența lui Hegel asupra esteticii lui Maiorescu este indiscutabilă, distincția între *adevăr și frumos* făcută de Titu Maiorescu își are sorgintea în estetica lui Hegel⁴⁸. Aceiași influență, în viziunea lui Tudor Vianu, s-a manifestat atât în *Scrierile din tinerețe* ale lui Maiorescu, cât și în viziunea sa critică asupra civilizației românești pornită haotic pe drumul modernității⁴⁹, critică socială pornită și din împărtășirea viziunii hegeliene asupra Istoriei, viziune specifică acestui filozof al Restaurației⁵⁰.

Obținerea doctoratului (Giessen, 1861), cu o teză numită *Relația*, și perioada sa pariziană, unde-și ia o licență în drept (*Du régime dotal*) contribuie definitiv la cristalizarea formației sale filozofice și culturale, Maiorescu nereușind să realizeze o sinteză între cele două culturi, rămânând definitiv atașat culturii germane. Un moment semnificativ în gândirea sa filozofică îl ocupă tipărirea la Berlin (1860) a singurei și celei mai importante lucrări filozofice a lui Titu Maiorescu, *Considerații filozofice*.

Este cazul să stăruim asupra *Scrierilor din tinerețe* ale lui Titu Maiorescu, scrieri în care descoperim o mare diversitate a influențelor, un orizont filozofic larg, precum și o problematică filozofică bogată. Tânărul Maiorescu dezbate probleme variate precum: rolul filozofiei în societate, în Istorie, raporturile ei cu știința, cu cultura umanistă, își creează o viziune proprie asupra lumii, viziune filozofică, în care statut principal îl are rațiunea, așează omul în centrul problematicii filozofiei, identifică raporturi între om și divinitate, se pronunță tranșant cu privire la nemurirea sufletului, este preocupat de probleme privind filozofia istoriei și a culturii, de ideea de progres a umanității etc. Desigur, siguranța/priceperea cu care abordează teme atât de dificile sunt rezultatul și al celor trei ani petrecuți în Germania,

⁴¹ *Ibidem*, p. 116.

⁴² I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. V, București, 1934, pp. 275 – 277.

⁴³ Liviu Rusu, „Un nou răspuns lui Alexandru George. Recapitulare sintetică a pretinsului raport dintre Maiorescu și Hegel”, în *Scrieri despre Titu Maiorescu*, pp. 294 – 308.

⁴⁴ Simion Ghiță, *op. cit.*, pp. 21 – 23.

⁴⁵ Tudor Vianu, „Influența lui Hegel în cultura română”, în *Opere*, 3, EM, București, 1973, pp. 387 – 403.

⁴⁶ Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu*, pp. 64 – 69.

⁴⁷ *Epistolarium*, vol. III, apud Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 22.

⁴⁸ Tudor Vianu, „Influența lui Hegel în cultura română”, în *Opere*, 3, EM, București, 1973, p. 387.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 395.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 401.

timp în care dobândește experiență și își construiește o solidă cultură, a susținut prelegeri/conferințe publice, comunicări filozofice în societăți academice, a angajat dispute polemice cu caracter filosofic, a întreținut discuții filozofice cu alți filozofi – toate la un loc dovădind o mare claritate cât și o deosebită maturitate de gândire. Deși nu a creat un sistem filozofic propriu (nici nu a dorit acest lucru), Titu Maiorescu poate fi apreciat drept un *filozof*, deoarece tot timpul a gândit și, desigur, a scris filozofie, iar modul de abordare a marilor probleme ale societății românești în domeniul culturii, social-politic, vieții a făcut-o creând din filozofie un fundament permanent.

Gândirea sa se maturizează în baza experienței și îmbogățirii culturii, iar „*efortul critic de sine stătător – o bază e totodată o condiție a competenței în filozofie*”⁵¹. *Relația* (1859)⁵² este clar un opuscul conceput/scriș sub influența copleșitoare a lui Herbart, constituind pentru cultura română un element de noutate. Maiorescu, cu acest prilej, își exersează spiritul critic, nevoia de filozofie speculativă nu însă în afara unui raționalism de la care Maiorescu nu va abdica niciodată. Urmându-l strâns pe maestrul său Herbart, aduce, în *Relația*, „*o mare noutate filosofică*”⁵³, anume „*existența unei idei integratoare*”⁵⁴ în universul său filozofic și pe care o urmărește cu perseverență. În viziunea tânărului Maiorescu *Relația* îi apare „*un nou fundament al filozofiei*”⁵⁵, este „*firul roșu care străbate întreaga filozofie*”⁵⁶, elementul fundamental „*care îi conferă filozofiei caracterul de autentică știință rațională*”⁵⁷, din relație descinzând filozofia ca întreg⁵⁸. Ideea de *Relație*, Titu Maiorescu o va relua în *Considerații filozofice*, extinzând-o la totalitatea culturii umane, ca și în relațiile umane, pe ansamblu⁵⁹.

În acest sens Titu Maiorescu se pronunță și în corespondența cu fostul său director de la Academia Theresiană, H. Demel: „*Odată ne-ați avertizat cu privire la folosirea cuvântului relație în școală pentru că printr-asta nu se înțelege nimic. Interdicția m-a atârnat și iată sunt aproape patru ani de când meditez la cuvântul „relație”... ea este pentru mine baza necesară oricărei cercetări filozofice. Aceasta este geneza lăuntrică a cărții mele*”⁶⁰. Aceași idee revine la Maiorescu, după ce tipărește și *Considerații filozofice*, într-o scrisoare către profesorul Tomasek: „*Relația este singura categorie a ceea ce viețuiește*”⁶¹. Intenționa (Maiorescu – n.n.) să revină asupra acestei obsesii filozofice, într-o lucrare de doctorat, pe care ar fi trebuit să o susțină la Sorbona; fiind refuzat și consiliat să-și schimbe tema, el nu acceptă afirmând că relația este (pentru el) pivotul concepției sale filozofice, „*focul central al întregii mele înțelegeri*”⁶², punând categoria de relație la temelia însăși a filozofiei.

Tânărul Maiorescu extinde categoria de relație și în afara sistemului filozofic herbartian, manifestând o poziție proprie ce-i permite să se afle într-un orizont filozofic mai larg⁶³, faptul permițându-i apropierea de Feuerbach și Kant⁶⁴.

Rostul fundamental al categoriei de relație, în concepția lui Titu Maiorescu, îi permite armonizarea unor filozofii de orientare opusă, diferită: „*Relația este sufletul oricărei filozofii pentru că niciuna nu s-a ridicat și nu se va ridica deasupra dualismului. Eu – Eu al lui Fichte,*

⁵¹ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. II, ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, EM, București, 1978, p. 238.

⁵² În Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, pp. 86 – 135.

⁵³ Simion Ghiță, prefață la Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 27.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 91.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Simion Ghiță, *Prefață* la Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 27.

⁶⁰ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. III, ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, EM, p. 85.

⁶¹ Titu Maiorescu, *op.cit.*, p. 69.

⁶² *Ibidem*, p. 191.

⁶³ Simion Ghiță, *Prefață* la Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 33.

⁶⁴ *Ibidem*.

Absolutul lui Schelling, **Ființă – Neființă – Devenire** a lui Hegel, **conservarea de sine** a lui Herbart – oricare dintre ele este relație și prin aceasta, peste tot e contradicție. Relația e categoria viețuirii, și prin aceasta rezidă în tot ce are viață contradicția⁶⁵. Receptând, însușindu-și materialismul lui Feuerbach, având convingeri ateiste ferme, de nezdruccinat, Maiorescu rămâne stăpân desăvârșit pe propria sa libertate, ale cărei imperative vor forma deviza de gândire și acțiune de-a lungul întregii sale vieți⁶⁶.

Considerații filozofice (1860) este cea mai importantă scriere filozofică a lui Maiorescu. Se poate afirma că ea îl reprezintă complet, dovedindu-i o maturitate de gândire, cât și o reală capacitate de analiză și sinteză. Cartea a fost recenzată în mediul cultural german și-i aduce calitatea de membru al „Societății filozofice din Berlin”. Cartea cuprinde 12 capitole (ultimul fiind format din *Anexe*) și dovedește o excepțională, diversă, enciclopedică pregătire teoretică. Dintre zecile de autori citați, comentați, analizați subliniem numele câtorva: Schiller, Feuerbach, Herbart, Hegel, Goethe, Alexander von Humboldt, Drobisch, Lessing, Schopenhauer, Montesquieu, Voltaire, Herder etc., și tot așa, peste 60 de nume de primă mărime ale culturii europene. Lucrarea, se afirmă, l-a apropiat mai mult pe Maiorescu de hegelianism⁶⁷, îndeosebi „în probleme de filosofie socială și de filosofia culturii”⁶⁸. Însuși Maiorescu recunoaște influența lui Hegel asupra sa în *Epistolar* (8 iunie 1860): „Eu m-am decis pentru Hegel, al cărui genial universalism, în contrast cu individualismul categoric al lui Herbart, mă interesează și altminteri”⁶⁹. La Hegel Maiorescu a acces prin studierea lui Goethe, Herbart, Feuerbach, Herder. Ultimului Maiorescu îi recunoaște „măreția umanismului”⁷⁰, dându-i dreptate în privința priorității generalului față de particular, în sensul înțelegerii relației ca totalitate, conchizând: „... totdeauna am renunțat la individual în favoarea ideii, eu, a cărui adevărată viață n-a fost altceva decât o neconținută jertfă spirituală...”⁷¹.

Particularul/individualul în relația cu totalitatea/întregul trebuie să se subordoneze. Iar subordonarea individualului nu are alt înțeles decât conștientizarea că aparține întregului. Concretul individual doar așa capătă/accede la noblețea moralei. Iar la morală, desigur, nu poți ajunge prin abstracțiuni absconse, ci prin acceptarea jertfei. Valoarea, în sine, a individualului este minoră, dar capătă semnificație reală doar prin acceptarea jertfei. Este vorba, în fond, în toată această chestiune, de conștiință, datorie și de iubire. Doar ultima transcende angoasa, depășește limitele fricii și-și asumă sacrificiul. În numele ideii, al patriei sau pentru prietenul adevărat. Iată pasajul lămuritor: „... abia atunci poți înțelege umanitatea când ai renunțat la propriul tău eu; abia atunci îți iubesti cu adevărat patria, când ești în stare să-i jertfești propria ta persoană; îți respecti prietenul abia atunci și abia atunci ești vrednic de el, când ești gata să-ți dai viața pentru dânsul; abia atunci ești într-adevăr entuziasmat pentru o idee adevărată, când nu eziți să înfrunți moartea pentru adevărul ei”⁷². Acestea sunt cele mai înalte valori ale moralei umane: iubirea de patrie, prietenie, umanism, luptă pentru un ideal...⁷³. Conștient că aparține întregului, individualul, în numele aceleiași înalte morale, acceptă sacrificiul; moartea, în aceste condiții nu-i moarte definitivă, ci fidelitate, datorie, veșnicie: „Trăiește ideea, dar individul piere; cel bun moare pentru ca binele să trăiască și să-i păstreze amintirea”⁷⁴. Așadar, nemurirea este posibilă, mai mult decât atât, devine o certitudine dacă cel bun se jertfește pentru bine, având sufletul ațintit spre ideal... O altfel de veșni-

⁶⁵ Titu Maiorescu, *Relația* (cap. III, *Retrospective istorice*), în Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 129.

⁶⁶ George Ivașcu, *Titu Maiorescu*, Editura Albatros, București, 1972, p. 25.

⁶⁷ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 31.

⁶⁸ *Idem*, *Prefață* la Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 34.

⁶⁹ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. II, p. 237.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 112.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*, pp. 112 – 113.

cire nu este decât orbire, egoism, aroganță. „Nemurirea de dincolo”⁷⁵ ne obligă la severe judecăți morale, iar „zeama lungă a unei vieți veșnice în ceruri”⁷⁶, avem obligația de a o respinge ca pe o rătăcire. Întâlnim, astfel, la Maiorescu o viziune integralistă și organică, la care, cu siguranță, Goethe și-a adus și el contribuția așa după cum se observă în *Considerații filozofice*, în ciuda negatorului universal, Mefisto⁷⁷.

Maiorescu îl urmează, îndeaproape, pe Goethe, așezând omul, ca și marele poet german⁷⁸, în locul central al tuturor preocupărilor sale, concepție pe care el însuși o apreciază drept „armonioasă”⁷⁹, și în baza căreia banalitatea cotidiană, faptele singulare, izolate pot fi depășite⁸⁰. Această viziune filozofică integratoare, întâlnită încă din tinerețe la Titu Maiorescu, ne relevă conștiința întregă a acestuia, în sensul că o clipă nu s-a rătăcit doar în „înalte abstracțiuni”, ci a înțeles filozofia ca pe o importantă armă socială, de a cărei „vocație socială”⁸¹ era pe deplin convins. Dacă viziunea, concepția filozofică a lui Titu Maiorescu a avut un caracter deschis diferitelor sisteme, evolutiv, viziunea sa politică, tributară, indiscutabil, formației culturale de bază, judecățile sale asupra evenimentelor politico-istorice ne prezintă o gândire matură, echilibrată, deloc exaltată sau predispusă la tranzacții, de orice fel ar fi fost ele, încă din tinerețe.

Cu un asemenea orizont cultural-filozofic, Maiorescu s-a implicat, cu o bună credință în afara oricărei îndoieli, în reformarea societății românești și în problemele construcției culturii române moderne. T. Maiorescu, așa după cum am subliniat ceva mai sus, a adaptat înalte probleme ale filozofiei „la viața actualității și de a le da o putere de viață ce le face interesante pentru toți”⁸². Scrierile sale din tinerețe configurează premise filozofice ale unei culturi cu o structură modernă, cu o altfel de ierarhie a valorilor decât cea tradițională. Conceptul maiorescian de construcție culturală era orientat spre viitor, nu spre trecut. Transformările preconizate de el aveau menirea nu de a conserva tradiția, ci de înnoire în viața socială, în care valorile umane trebuiau să ocupe un loc central, toate tinzând „spre universalitatea culturii moderne”⁸³. La Maiorescu cultura a avut un caracter unitar, iar această unitate era dată nu de divinitate, ci de caracterul eu umanist-antropologic. Pentru Maiorescu, omul a fost subiectul, punctul de întâlnire al întregii culturi. *Cu omul începea cultura și tot cu el se sfârșea*.

Scriam de existența la Maiorescu, încă din anii săi de formare cultural-spirituală, a unei acute percepții a politicului și istoriei, fără ca tinerețea să-l împiedice de a emite judecăți istorico-politice pline de îndrăzneală și la care el n-a renunțat pe tot parcursul vieții. Într-o curioasă scrisoare către Ștefan Iosif, din 21 noiembrie 1859, pe când se afla la Paris, Maiorescu ne dezvăluie, că de fiecare dată când se adresa cuiva pe care-l prețuia și de care era convins că putea fi înțeles și nu răstălmăcit gândul său întreg asupra unor chestiuni importante. Dincolo de accentele vag ironice/autoironice sau de limbajul voit arhaizant, Maiorescu, aflat într-un Paris ce-i făcu o impresie „foarte neplăcută”⁸⁴ și de un „realism cras”⁸⁵, îi mărturisește lui Ștefan Iosif, abrupt, că, de starea în care se află „... Aristotel e de vină; căci grecul ăsta bătrân când l-a numit pe om Zoon politikon să știi că m-a avut pe mine exemplu”⁸⁶. În spatele acestei afirmații transmite (Maiorescu n-a umblat cu echivocuri

⁷⁵ *Ibidem*, p. 113.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Considerații filozofice* (cap. II), în Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 178.

⁷⁸ W. Goethe, *Prolog la Faust*, traducere de Lucian Blaga, ESPLA, București, 1955.

⁷⁹ *Considerații filozofice*, în Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 177.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, p. 178.

⁸² Mihail Dragomirescu, în articolul „Titu Maiorescu”, din *Enciclopedia Română*, publicată de dr. C. Daicovici, Tom. III, Sibiu, 1904, p. 174.

⁸³ Eugen Todoran, *Maiorescu*, EEmmin, București, 1977, p. 19.

⁸⁴ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. II, p. 131.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

niciodată) se ascunde una dintre marile pasiuni, ambiții ale „olimpianului” de mai târziu: *politica*. Supoziția este confirmată de *Însemnările zilnice*, de *Epistolarul* său atât de dens și valoros în idei, în care trimiterele, nu doar tangențiale, la istoria imediată sunt nu puține și defel de circumstanță.

Trimiterea la zicerea lui Aristotel despre om, nu mi se pare deloc fortuită, și poate să spargă o discreție bine camuflată în ceea ce privește una dintre pasiunile secrete ale tânărului Maiorescu: politica. Apoi, contextul în care a fost făcută, anume că după citarea lui Aristotel, Maiorescu abordează problema cum ar trebui să fie un român autentic, iarăși nu mi se pare întâmplătoare. Așa, după ce subliniază faptul că românii aflați la Paris trăiesc izolați, neavând „*nicio relațiune cu vro familie franceză, nici măcar cu studenții francezi*”⁸⁷, vina acestui „*patriotism exclusiv*”⁸⁸ ar izvorî dintr-o „*lipsă de cultură adevărată*”⁸⁹. Căci, scrie Maiorescu, „*cultura spirituală*”⁹⁰ are un caracter universal, „*nemicește diferențele naționalității*”⁹¹.

Iubirea față de o cauză izvorăște nu din caracterul ei etnic, ci pentru că e dreaptă: „*Iubesc și ei cauza națională, domnule, dar nu fiindcă e română, ci fiindcă e dreaptă; iubesc foarte mulți germani, nu fiindcă sunt germani, ci fiindcă sunt culți*...”⁹². Nu poți iubi un popor, așa, în general, continuă tânărul Maiorescu, deoarece apartiții aceluși popor, căci, ne spune tânărul însingurat, „*asta ar fi fatalismul cel mai orb*”⁹³. Pentru a-ți asigura respectul altuia, iar demnitatea de fiu al unui popor respectată, nu-i suficient doar să aparți aceluși neam, ci să dovedești, prin cultură și zidire spirituală superioară, că meriți toate acestea: „*Să studieze românul cumsecade, să-și dezvolte spiritul, și atunci va fi bine primit nu fiindcă e român, ci fiindcă e studiat*”⁹⁴. Dincolo de un așa-zis ton ironic, la Maiorescu, în exemplul dat, se ascunde seriozitatea lui niciodată dezmințită, faptul real de a se considera pe sine un exemplu de *zoon politikon*, în înțelesul pe care cultura antică, urmându-l pe Aristotel, l-a dat⁹⁵, de om al cetății.

Omul politic, în accepțiunea lui Titu Maiorescu, este izvorul tuturor atitudinilor individului ca ființă nu doar spirituală, ci și socială, în comunitatea de idealuri în care el trăiește. Omul politic, așadar, reprezintă, după Maiorescu, idealul de om perfect, *ideea de om*, de ființă educată, responsabilă, așa cum tindea el să ajungă încă din anii studiilor sale vieneze: „*Cele două momente sunt acum misiunile mele ferme în viață. Cel dintâi, o reclădire a filozofiei și dreptului și a moralei*”⁹⁶.

Un exemplu extrem de limpede, semnificativ, cu privire la concepția politică a tânărului Maiorescu, și pe care, de altfel, nu și-o va schimba pe tot parcursul vieții, sunt „*ideile sale politice*”⁹⁷, expuse într-o suită de scrisori către tânăra contesă Olga Coronini. Dincolo de faptul că Maiorescu a făcut o pasiune discretă pentru Olga Coronini, și la care, spre tristețea sa, răspunsurile acesteia au fost palide, de circumstanță, faptul că el le-a strâns, într-un grupaj special, ne dovedește întreaga importanță ce le-a acordat-o. Dintre cele zece scrisori adresate Olgăi Coronini, doar două au o importanță deosebită, în sensul că ne dezvăluie concepția politico-istorică a lui Titu Maiorescu: anume una scrisă la 17 februarie 1858, iar a doua din 28 martie 1858. În prima (17 februarie 1858), Maiorescu, excedat de entuziasmul elevei sale față de Orsini și de tentativa italianului de a-l asasina pe

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 132.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ Eugen Todoran, *op. cit.*, p. 18.

⁹⁶ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. I, p. 445.

⁹⁷ Titu Maiorescu, „*Fragment din tinerețea mea. Al doilea apendice*”, în *Scrieri din tinerețe*, p. 69.

Napoleon al III-lea, îi dă, literalmente, o lecție de filosofie a istoriei acesteia⁹⁸.

Pornind de la semnificația gestului lui Orsini, și care îi va aduce condamnarea la moarte, Maiorescu condamnă violența ce urmărește scopuri politice, deoarece, crede el, nimic durabil nu se poate construi pe crimă. „*Încep egalitatea oricărui om prin crimă?*”⁹⁹ își întrebă eleva Maiorescu, pentru ca, întrebarea, retorică, evident, să-i permită un excurs sever asupra unor violențe din istoria acelor ani, ajungând, firește, la revoluția franceză și marile sale excese: „... o opinie care-și impune valabilitatea numai cu prețul prăbușirii brutale a adversarului nu este cea adevărată, nu este salutară, nu este cea care a pătruns în omenire”¹⁰⁰. Violența individuală este un act disperat, iar finalitatea acestuia este nulă, căci printr-un act singular nu poți schimba cursul istoriei, iar ideile/filozofia social-politică a victimei sunt continuate sine die: „*Persoana cade la pământ, cauza rămâne. Napoleon cade la pământ; Jerome sau Eugenia apără mai departe principiul său*”¹⁰¹.

Violența, însă, capătă un sens eroic, făcător de istorie, când trece de la actantul singular la națiune. Când națiunea transcende frica față de fapta sa (răzvrătirea – n.n.), atunci când în întregul ei este convinsă de *necesitatea* violenței, Istoria devine fluidă, își abandonează vechile tipare, iar devenirea, precedate de acumulări îndelungate, îmbracă haina legitimității. Toate să aibă o limită, iar excesele devastatoare să nu aibă caracter de durată. Altfel Istoria se împotmolește, eșuează, chiar dacă, aparent, cursul Istoriei părea să aibă adevăratul sens. Așadar, națiunea poate fi ziditoare de Istorie pozitivă doar dacă este pătrunsă în întregul ei de gândul necesității: „*Națiunea în întregul ei uriaș poate să-și spună vorbele lui Filip din Don Carlos: când eu (cu o înțelegere colectivă) am început să mă tem, am și încetat să mă mai tem. Atunci acest gând uriaș al nației este de neînving. Aceasta ne-o dovedește migrația popoarelor, aceasta ne-o dovedește reformația (Reforma – n.n., G.M.) și războiul de 30 de ani, aceasta o dovedesc țările de jos, aceasta o dovedește Anglia prin constituția sa împăciuitoare*”¹⁰².

Nimic surprinzător, lucrurile stau cu totul altfel când în centrul analizei istorice a tânărului Maiorescu își găsește locul (un pat al lui Procust *sui generis* – n.n., G.M.) marea revoluție franceză (1789 – 1794). Acum națiunea n-a mai făcut Istorie în mod conștient, ci s-a lăsat amăgită de „*filosofările nici măcar valabile ale lui Voltaire, Rousseau, apoi Marat, Mirabeau, Robespierre...*”¹⁰³. Ceea ce poporul/națiunea nu înțelege, căci nu poate înțelege ceva (filosofările – n.n.) ce nu i-a trezit conștiința, dar „amăgit” ia parte la Istorie, nu poate construi nimic durabil. Din această neînțelegere organică se nasc excesele monstruoase, oscilațiile în opțiuni ca expresie a răbufnirii forțelor întunecate în câmpul Istoriei, a arbitrarului ce legitimează dreptul forței: „*E de mirare deci, că poporul lua când o parte când alta? – „Trăiască Gironda”; însă Girondinii fură decapitați în ciuda „libertății, egalității, fraternității”; „Trăiască Danton” însă Danton fu decapitat; „Trăiască Robespierre”, dar și Robespierre fu de asemeni decapitat. Și, la urma urmei, încă aproape șapte milioane au strigat până au răgușit „Trăiască Napoleon!” lată și Imperialitatea! – Așa aveți desfășurarea marii revoluții franceze*”¹⁰⁴. Maiorescu își încheie această diatribă cu o sentință pe cât de disprețuitoare, pe atât de fidelă viziunii, întregii sale concepții social-politice: „*Însă aceasta este nenorocirea că se voiește să se înțeleagă cursul gigantic al istoriei lumii cu politica de bucătărie*”¹⁰⁵.

Deslușim în aceste gânduri de tinerețe ale lui Titu Maiorescu efectul durabil ce l-a avut asupra-i o întreagă cultură, cultura modernă germană, axată în anii studiilor sale pe îm-

⁹⁸ *Ibidem*, pp. 63 – 67.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 63.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 64.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 65.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

părtașirea valorilor Restaurației¹⁰⁶. Iar Hegel a fost unul dintre fondatorii acesteia, și care, deși recunoaște impactul major pe care revoluția franceză l-a avut asupra Istoriei, a fost și un acerb critic al acesteia¹⁰⁷.

Judecata aspră a lui Titu Maiorescu, critica revoluției franceze constituie expresia concepției istorice a evoluției treptate, ce-l avusese drept „părinte fondator”¹⁰⁸ pe englezul Edmund Burke (1729-1797) cu ale sale *Reflecții pe marginea Revoluției în Franța*. Ideile lui Burke au trecut în cultura germană, unde vor fi sistematizate, intrând în mentalitatea europeană ca și o creație germană (Fr. Schlegel, Schelling, Hegel, Schopenhauer, A. Müller etc.). Lupta împotriva Revoluției franceze, în Germania, n-a fost doar o chestiune de principiu, ci, din cauza ocupației franceze, a impactului ideilor revoluției franceze asupra societății germane, aflată la începutul secolului al XIX-lea în plin ev tradiționalist, a fost „o problemă națională”¹⁰⁹. Și, cum „spiritul german, oriunde se îndreaptă, trebuie să dureze sisteme”¹¹⁰, concepția engleză privind evoluția înceată, treptată, în Istorie, „a fost înlocuită cu ideea germană de *organism*”¹¹¹, devenind o viziune generală asupra lumii. Conceptul de *organism* se întâlnește atât la Herder cât și la Goethe, aplicat în domeniul artei, iar prin Schelling „va trece la stat și la natură”¹¹². În accepțiunea dată de romanticii germani citați, statul nu-i un principiu abstract, ci un organism viu, un tot care ființează, după legi proprii, gradual, lent, în faze succesive¹¹³. Această idee a evoluției organice constituie chintesența gândirii romantice germane, având drept corolar, desigur, filozofia.

Din romanticism a derivat direct istorismul. Căci, afirmau romanticii, tot ceea ce există e Istorie. Iar istoria nu înseamnă doar rațiune și luminile ei, ci trecut/prezent, ambele descinzând dintr-un timp aflat la începutul Istoriei. Așezând Istoria pe un piedestal atât de înalt, istorismul romantic german nu putea fi decât ostil raționalismului, care „avea oroare de istorie și o privea ca pe o rătăcire...”¹¹⁴. Desigur, dacă totul – arta, statul, natura – este viu, adevărata cunoaștere științifică nu poate fi decât a stării de fapt, la un anume moment istoric. Iar prezentul istoric poate fi înțeles doar din trecutul istoric, care trecut a ajuns să fie prezent prin etape, dezvoltare lentă, evoluție organică, firească. Ideea dezvoltării organice, după Schelling, va fi preluată de Hegel, și care „o dezvoltă în cele mai grandioase proporții”¹¹⁵. Așadar, crescut în interiorul culturii germane, și căreia-i datora aproape în totalitate concepția sa filozofică, cât și cea social-politică, Titu Maiorescu, ca și alți tineri români ce-și efectuaseră studiile în Germania, a împărțit întru totul, și dintr-o convingere lăuntrică reală, ideile de *organism, evoluție organică, lentă*, respect față de tradiție. Din această concepție cultural-filozofică izvorăște criticile dure, constante, în timp, reacțiile și împotriva revoluției române de la 1848, ca un fenomen istoric străin, de import.

De viziunea social-istorică a lui Maiorescu nu este străină nici teoria evoluționistă a filozofului englez Herbert Spencer (1820-1903), reprezentant de seamă al conservatorismului european, a cărui gândire poate fi rezumată în „*demonstrarea necesității evoluției organice*”¹¹⁶, precum și H. T. Buckle (1821-1862) cu a sa *Istoria civilizației în Anglia*, carte mult citită și comentată de Junimiști¹¹⁷, despre care Maiorescu ținu câteva prelegeri la Universitatea ieșeană¹¹⁸.

¹⁰⁶ Tudor Vianu, „Influența lui Hegel în cultura română”, în *Opere*, 3, antologie și note de Matei Călinescu și Gelu Ionescu, cu o postfață de Matei Călinescu, EM, București, 1973, p. 402.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 394.

¹⁰⁸ Ștefan Zeletin, *Neoliberalismul*, Ediția a III-a îngrijită de C. D. Zeletin, Edit. Scripta, București, 1992, p. 61.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 62.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 63.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, E.Emin, 1975, p. 135.

¹¹⁷ Iacob Negruzzi, *Amintiri de la Junimea*, EM, ediția B.P.T. (îngrijită de Corneliu Simionescu), 1970, p. 13.

¹¹⁸ Gh. Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, ENT, București, 1910, vol. II, p. 147.

Revenind, acum, la *Fragment din tinerețea mea*, se înțelege și mai bine că, pe lângă respingerea revoluției franceze ca eveniment susceptibil de a înfăptui progresul social, evoluție istorică, Maiorescu apreciază autorii revoluției de la 1848, din Europa ca pe niște „spirite exaltate”¹¹⁹ și care visau la „*republici idilice cu țigara în gură cu roza de rendez-vous la butonieră*”¹²⁰. Căci, credea Maiorescu, schimbările în Istorie sunt opera timpului și efectul creșterii gradului de cunoaștere în popor. Iar poporul devin făuritor conștient de destin istoric doar dacă este convins de necesitatea schimbării în plan legislativ: „*A examinat-o poporul (constituția - n.n.), modificarea este gata; căci în fața invincibilității nației se topește ca nimic jocul de păpuși cu soldați instruiți. Aceasta este necesitatea imuabilă a istoriei lumii*”¹²¹. Așadar, cunoaștere, din cunoaștere o conștientizare a ideii de transformare, schimbare, chiar și revoluție, dar pentru ca revoluția să fie „*cu succes este operă de veacuri*”¹²². Doar în timp poporul poate fi luminat, dar ca această luminare să fie reală, pozitivă trebuie nimicită „*această castă teribilă*”¹²³ care o reprezenta clerul, ce deține „*o putere înfricoșătoare*”¹²⁴. Limitarea, desființarea „*castei clericale*” se poate executa doar dacă poporul o voințește, de al cărui ajutor „*cumpănit*”¹²⁵ este absolută nevoie.

În cealaltă scrisoare către Olga Coronini, din 28 martie 1858, Maiorescu continuă să-și expună „*ideile politice*”¹²⁶. Așa, pentru ca o revoluție să aibă sens și „*să nu devină un joc absurd*”¹²⁷ trebuie să urmărească un scop; iar scopul nu poate fi decât ameliorarea stării de fapt istorice, existente, din „*statele respective*”¹²⁸, precum și „*îmbunătățirea colectivității cetățenilor statului*”¹²⁹. Starea de pace socială este posibilă doar dacă Statul „*va avea situație bună, printr-o constituție reprezentativă*”¹³⁰. Se poate accede la acest ideal, afirmă tânărul Maiorescu, încă o dată, doar prin răspândirea cunoașterii în rândul poporului, iar această „*luminare s-a răspândit, și când toți sau cel puțin majoritatea simt necesitatea altei constituții, atunci constituția e gata*”¹³¹. În afara acestei luminări a poporului va continua „*blestemul*”¹³² universal și care este „*numai prostia, apoi superstiția, prejudecățile pe care le datorează originii*”¹³³, factori intrinseci masei ce prin „*numărul superior... stânjenește orice progres...*”. Cu niciun chip violența nu poate fi acceptată în ecuația schimbării, îndeosebi când simțind nevoia schimbării națiunea „*cu o voință pașnică roagă pentru sine o schimbare...*”¹³⁴. Așa gândind, responsabilitatea politică a *principelui*, dacă violența se manifestă, rămâne întregă¹³⁵. În sfera activității social-politice trebuie refuzată filozofia predestinării, deoarece a crede că „*omul este necondiționat liber*”¹³⁶ și că drepturile sale sunt prezervate odată cu nașterea, iar porunca iubirii și satisfacerii nevoilor, nu doar a aproapelui, ci a fiecăruia înseamnă „*comunism absolut*”¹³⁷ care reprezintă o „*mentalitate descreierată*”¹³⁸. După toate acestea, Maiorescu conchide, către tânăra sa corespondentă, că valorile spiritului vor avea totdeauna

¹¹⁹ *Fragment din tinerețea mea. Al doilea apendice*, în Titu Maiorescu, *Scrisori din tinerețe*, p. 65.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Ibidem*, p. 66.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ *Ibidem*, p. 67.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 69.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*, p. 71.

¹³² *Ibidem*, p. 70.

¹³³ *Ibidem*, p. 71.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 71.

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 72.

ascendență asupra celui „neavantajat”¹³⁹, iar aspirația „spre bine”¹⁴⁰ trebuie să fie comună.

Într-un discurs public intitulat *Socialismul și comunismul* (20 septembrie/2 octombrie 1859, București), inspirat după cartea lui Lorenz von Stein (1815 – 1890), *Socialismul și Comunismul în Franța de azi*, Titu Maiorescu respinge în principiu socialismul, preconizând reforme ce vizau ameliorarea condițiilor de viață ale claselor așa-zis inferioare, pledând, de asemenea, în direcția marilor reforme în societatea românească, ce se preconizau după „unirea cea mică” din ianuarie 1859. În același eseu, consideră „avuția”¹⁴¹, a societății în ansamblu, drept „baza necesară a adevăratei dezvoltări”¹⁴², iar cei care împărtășesc ideile comuniste „nu cunosc valoarea adeverei”¹⁴³. Deși recunoaște că socialismul și comunismul cunosc o largă răspândire în Occident prin „adevărul profund pe care-l conțin”¹⁴⁴, prudent, Maiorescu, își ia drept crez „un ideal obiectiv”¹⁴⁵, afirmând că schimbarea în bine a „claselor inferioare”¹⁴⁶ nu poate să se producă „decât în esență pe baza ordinii actuale”¹⁴⁷. Nu scapă prilejul însă, în acest singur studiu de tinerețe scris în limba română, de a releva încă o dată, neajunsurile, contradicțiile revoluției franceze ale cărei realizări au fost cu mult inferioare așteptărilor¹⁴⁸.

„Rechizitoriul aspru”¹⁴⁹ făcut de Titu Maiorescu fenomenului revoluționar de la 1848, cât și asupra revoluției franceze, va fi extins, cu tonalități critice mult accentuate în judecata asupra revoluției române de la 1848, în viitoarele sale studii socio-culturale. Iar rechizitoriul, de care scria savantul ieșean Gh. Cliveti, chiar dacă „nedrept”¹⁵⁰, a putut fi susținut cu o serie de „argumente faptice” („obiective”)¹⁵¹ ușor de identificat în limitele programului politic pașoptist românesc¹⁵². Critica pașoptismului românesc, în diversele sale ipostaze, se constituie într-o fază doctrinară bine gândită, „elaborată”¹⁵³ și a reprezentat, în fond, o acerbă „critică a liberalismului”¹⁵⁴, căruia i-au fost identificate „mai curând carențele decât valențele”¹⁵⁵. Desigur, contestarea rolului istoric pozitiv pe care revoluția pașoptistă l-a jucat în istoria noastră, Titu Maiorescu i-a dat direcții social-politice cât și culturale¹⁵⁶.

Critica exercitată asupra fenomenului revoluționar, nu doar românesc, ci european, de Titu Maiorescu, se datorează, firește, modelului cultural german și pe care l-a cultivat și susținut „pe tărâm cultural și politic”¹⁵⁷, „opus în chip programatic celui francez al liberalismului pașoptist...”¹⁵⁸. Firește, nu modelul cultural german în sine, căruia Titu Maiorescu îi recunoștea ori de câte ori avea prilejul rolul predominant avut în cristalizarea viziunii/concepției sale, poate explica, *sine die*, amploarea criticismului maiorescian. Căci Maiorescu, ca și ceilalți corifei ai *Junimii* (P.P. Carp, Th. Rosetti, A. D. Xenopol etc.), n-a fost un banal

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 73.

¹⁴¹ *Socialismul și Comunismul*, în Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 146.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 153.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 162.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 143.

¹⁴⁹ Gheorghe Cliveti, *Liberalismul românesc – Eseu istoriografic*, Editura Fundației „Axis”, Iași, 1996, p. 64.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 65.

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 92.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ *Ibidem*.

¹⁵⁷ Andrei Corbea, «Cu privire la critica „modelului german” al „Junimii”», în *Cultură și Societate. Studii privitoare la trecutul românesc*, volum îngrijit de Al. Zub, EȘ, București, 1991, p. 242.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

imitator al modelului ideologic și cultural german¹⁵⁹. El urmărea adaptarea principiilor străine ce au stat la baza constituirii civilizațiilor, la realitățile spațiului românesc, la aplicarea corectă a acestora la cadrele culturii românești. În această direcție, în viziunea lui Maiorescu nu se poate vorbi doar de *model*, în sensul preluării integrale a structurilor modelului, ci de fenomenul de *modelare*. Critica, pe care el o face mai târziu, în anii maturității, civilizației românești, se explică prin inadecvarea acesteia la model, model pe care mentorul *Junimii* îl aprecia cu totul nepotrivit, străin esenței culturii noastre. Civilizația românească modernă îi apărea lui Maiorescu rezultatul unei proaste adaptări la revoluționarismul francez¹⁶⁰. Contactul prelungit cu ideile revoluției franceze pătrunsese mentalitatea românească cu un raționalism inoperant, cu o seamă de năzuințe abstracte cărora legătura cu împrejurările concrete, reale ale țării le lipsea cu desăvârșire. Acestei imitații nereușite Titu Maiorescu îi opune teribilul său spirit critic în interiorul căruia deslușim: respect al adevărului și al măsurii, capacitatea rațională de a separa înălțimea dezideratului de prozaica realitate, evitarea imitației haotice în dauna unei receptări creatoare. La egală distanță de „*fanfaronada noastră cu simpatiile franceze*”, dar și de retorica naționalistă, găunoasă a epocii, Titu Maiorescu instituie un model, produs al subiectivității critice, model axat pe adevăr, echilibru, armonie, dreptate. Modelul social-politic și cultural împărtășit de mentorul *Junimii* cu atâția dintre aporiații săi, a fost rezumat, sintetizat de poetul nostru național: „*Ceea ce-i neadevărat nu devine adevărat prin împrejurarea că-i național; ceea ce-i injust nu devine just pentru că-i național; ceea ce-i urât nu devine frumos prin aceea că-i național; ceea ce-i rău nu devine bun prin aceea că-i național*”¹⁶¹.

În cristalizarea concepției politice și culturale a lui Titu Maiorescu, așa cum am notat nu de mult, se află textele fundamentale ale culturii germane, din care n-au lipsit textele lui Hegel, Herbart, Schelling, Fichte, Schopenhauer etc.; faptul are relevanță substanțială nu în calitatea/valoarea ideilor autorilor citați, ci în maniera în care acestea au fost receptate și prelucrate în sensul condițiilor și împrejurărilor autohtone, s-au constituit într-un proiect original constructiv. Căci, organicismul cultural al lui Maiorescu, și nu numai, nu poate fi receptat doar ca o manifestare pur criticistă sau o reacție negativistă. Doctrina cultural-politică a lui Maiorescu a anunțat acea „*adaptare la realitatea constituțională*”¹⁶². Adică nu fraze pompoase, nu „*programele discursurilor ținute*”¹⁶³, „*nu lipsa de orice fundament solid pentru formele dinafară ce le tot privim*”¹⁶⁴, ci un program concret politic, cultural, social, de soluționare a problemei de bază a tinerei societăți moderne românești: alinierea la ritmurile progresului modernității, ținând în primul rând seama de cadrul specific, de antecedentele particulare ale respectivului proces. Exemplificăm cu un citat din *Filozofia dreptului* de Hegel, unde acest principiu (pe care Maiorescu l-a preluat și adoptat) este subliniat cu deosebită claritate, concizie: „*Întrucât spiritul este în realitate ceea ce el se cunoaște a fi, și întrucât statul, ca spirit al unui popor, este legea care pătrunde suma tuturor relațiilor sale de viață, moralitatea și conștiința indivizilor care îl compun, urmează că constituția unui popor anumit atârnă de particularitățile și formația conștiinței sale de sine* (subl. G.M.). *În aceasta stă libertatea sa subiectivă și odată cu ea realitatea conștiinței sale. A voi să dai apriori unui popor o constituție care, prin conținutul ei, ar putea fi mai mult sau mai puțin rațională înseamnă a trece cu vederea tocmai momentul prin care o constituție este ceva mai mult decât un simplu obiect al cugetării. Orice popor are, deci, constituția care i se po-*

¹⁵⁹ Asupra influențelor germane asupra „Junimii”, și cum poate fi analizată vom reveni ceva mai încolo, îndeosebi asupra eseului lui Andrei Corbea mai sus citat, valoros și dens în idei.

¹⁶⁰ Titu Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, în *Critice*, antologie și prefață de Paul Georgescu, text stabilit de Domnica Stoicescu, EpL, București, 1966, p. 77.

¹⁶¹ Mihai Eminescu, *Naționaliști și cosmopoliți*, în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IV, București, 1933, p. 85.

¹⁶² Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, București, 1975, p. 186.

¹⁶³ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 78.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

trivește și care îi aparține"¹⁶⁵ (subl. G.M.).

Unui asemenea principiu îi găsi aplicația necesară, și la condițiile societății românești moderne, desigur, trecându-l prin filtrul său critic, și Titu Maiorescu. Așa, el nu ezită să acuze Constituția României de la 1866 de un „*prematur liberalism*”¹⁶⁶, prematur, desigur, deoarece societatea românească nu era întru totul pregătită să se manifeste în funcție de libertățile, exigențele acesteia. Factorul primordial, în exemplul de față, și care, datorită ritmului grăbit adoptat de reformatori, al modernizării, nu putea fi altul decât Timpul, timpul necesar ca națiunea română să lucreze stăruiitor asupra ei înseși: „... *O regenerare a spiritului public avea să se producă în această privință, ea nu era de închipuit decât printr-o îndelungată și stăruitoare acțiune*”¹⁶⁷.

O asemenea concepție, ca cea împărtășită de Titu Maiorescu, se datorează, firește, formației sale culturale, și se încadrează în ceea ce îndeobște este cunoscut sub numele de evoluționism istorist. De altfel, viitorii corifei ai *Junimii* au cunoscut, studiat în amănunt această ideologie social-politică și filozofică, iar strângerea lor lângă Maiorescu se datorează împărtășirii comune a aceluiași crez¹⁶⁸. În ceea ce-l privește pe mentorul *Junimii*, se va vedea mai încolo, că, odată ce și-a structurat o ideologie proprie, îi va rămâne fidel în toate luările sale de poziție (articole polemice, studii, confesiuni, discursuri parlamentare sau în valoroasa sa *Istorie contimporană*)¹⁶⁹.

O *Ideologie politică* precum cea articulată de Titu Maiorescu își are gradul ei de complexitate. Desigur, a avut o credință fermă că evoluția unei societăți, ca aceea românească a timpului său, este posibilă treptat, lent, printr-un evoluționism natural, în acord cu starea de fapt istorică. Împrumuturile unor structuri social-politice, culturale sunt cu totul păgubitoare, dacă lumina cunoașterii, creșterea stării de conștiință în rândul națiunii nu sunt suficient de mature. Aici Maiorescu a fost în acord cu concepția, ideologia lui Hegel, și care, în anii tinereții și maturității, a avut o certă influență asupra sa. Cert este că, în concepția politică a lui Titu Maiorescu, pe lângă accentele durabile de evoluționism, hegelianism, se întâlnesc elemente ce depășesc istorismul cât și evoluționismul, cum ar fi constituționalismul atât de des invocat de el însuși. Maiorescu a depășit istorismul încă din anii tinereții, căci, naționalismul său nu a avut un caracter tradiționalist, exprimându-se printr-o viziune integratoare a României în civilizația și cultura modernă. El n-a fost nicidecum un tradiționalist, iar respectul față de tradiții, așa cum le-a conservat istoria, nicidecum nu l-a ascuns. În acord cu întreaga sa structură ideologică, el a purces la o atentă reevaluare a elementelor specifice autohtone/tradiționale și care nu erau compatibile cu modernitatea.

„*Criticismul generalizat*”¹⁷⁰ al lui Maiorescu, manifestat asupra întregului fenomen cultural și socio-politic românesc, și care a exercitat o „*influență considerabilă*”¹⁷¹ asupra întregului aceleiași culturi, se constituie în expresia unei înalte responsabilități a omului conștient de misiunea sa. Fenomenul urmărea ca finalitatea demersului critic să contribuie „*la instituționalizarea principiilor formulate la 1848 și 1857*”¹⁷². Resorturile culturale ale întregului său demers politic sunt, cu certitudine, de o mare complexitate; influențele spirituale, asimilările cultural-ideologice, propria ideologie culturală/politică sunt rezultatul unui efort stăruiitor de însușire critică a unei mari culturi (cultura germană) și care se întrupa armonios în personalitatea sa complexă („*cucerire eroică a sa însuși*”¹⁷³).

¹⁶⁵ Apud Tudor Vianu, „*Influența lui Hegel în cultura română*”, în *Idem, Opere*, 3, EM, București, 1973, p. 396.

¹⁶⁶ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. I (1866-1876), Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Constantin Schifrineț, Editura Albatros, București, 2001, p. 8.

¹⁶⁷ *Idem, Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, ediție, postfață și indice de Stelian Neagoe, EH, 1994, p. 17.

¹⁶⁸ Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, EEmmin, București, 1978, p. 178.

¹⁶⁹ V. Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, EH, 1994.

¹⁷⁰ Al. Zub, *De la istorie critică la criticism*, EARSR, București, 1985, p. 103.

¹⁷¹ *Idem, Junimea. Implicații istoriografice*, EJ, Iași, 1976, p. 7.

¹⁷² *Ibidem*.

¹⁷³ I. Rădulescu-Pogoneanu, *Introducere la Titu Maiorescu, Însemnări zilnice*, vol. I, p. XXIX.

Așadar, concepția politică a lui Titu Maiorescu a fost rezultatul îmbinării mai multor factori determinanți, precum o structură intimă pe care s-a mulat o teribilă voință de a reuși, și în care, cred eu, rolul jucat de tată a fost precumpănitor, tenacitatea cu care și-a însușit ceea ce era cu adevărat definitor din adevărata cultură a timpului, la care s-a adăugat o disciplină intelectuală austeră. Din calitatea culturii însușite, din complexitatea resorturilor intelectuale ce i-a fundamentat personalitatea derivă gândirea sa politică, valoarea discursului politic la care adăugăm o rectitudine morală așa de înaltă, încât doar doi dintre contemporanii săi au mai atins-o: Mihai Eminescu și P. P. Carp¹⁷⁴. Gândirea social-politică a lui Titu Maiorescu are ca axă centrală concepția despre necesitate, căile și condițiile edificării civilizației moderne românești. Viziunea sa, în această direcție, continuă și tradiția gândirii autohtone cu privire la evoluția națiunii românești în contextul prefacerilor moderne (Al. Russo, M. Kogălniceanu etc.). Imitația, excesele ei, preluarea mecanică a instituțiilor din alte țări sunt puse pe seama neînțelegerilor nevoilor reale ale societății românești, a insuficienței cunoașterii tradițiilor trecutului și a specificului național.

Societatea modernă creează noi raporturi dintre ea și individ. Iar știința reglementării acestor raporturi n-a fost încă fundamentată. În fața intereselor individuale, cele generale primează. Acest determinism explică și inegalitatea socială¹⁷⁵, determinism acceptat în absența unei științe elaborate despre societate: „Doctrina despre societatea omenească adevărată că încă nu s-a înălțat la rangul unei adevărate științe”¹⁷⁶. Cum s-a mai spus, gândirea sa are un caracter organic. Societatea trebuie să evolueze într-un anumit ritm: „Nu este mai mare greșeală în politica practică decât ignorarea fazelor treptate prin care trebuie să treacă evoluțiunea unui popor”¹⁷⁷. Această viziune organicistă și evoluționistă a fost exprimată nu o dată și ca om politic: „Această Constituție (de la 1866) fiind primită abstractă, toate legile următoare, prin o fatalitate grea, dar necesară, nu se pot face decât pe aceeași cale abstractă și acum cerințele poporului nostru sunt de a înțelege cât se poate de iute ce voiesc aceste legi. Așadar, când s-a introdus viața publică a statului nostru de sus în jos, când mai toate formele noastre de viață sunt împrumutate din legile statelor de altă cultură, când la '48 am ars regulamentul organic și n-am voit să-l amendăm, să dăm la o parte principiile cele rele și să păstrăm pe cele bune, ci am voit să primim în totul formele culturii apusene”¹⁷⁸.

Deci, modernizarea unei societăți presupune păstrarea și continuarea a ceea ce este în consonanță cu specificul unui popor, iar nu renunțarea la tot ce a fost în trecut. Continuitatea este obligatorie într-o construcție cultural-politică; națiunile mici nu au resursele celor mari, și nu pot suporta fără riscuri orice experiment¹⁷⁹. Ideile lui Maiorescu se regăsesc și la o serie de înaintași precum I.H. Rădulescu, Al. Russo, I. Maiorescu, M. Kogălniceanu, Gh. Asachi¹⁸⁰.

Viziunea sa politică decurge din concepția sa generală despre lume și societate, o viziune, după cum s-a spus mai sus, organicistă, cu argumente teoretice luate în primul rând din evoluționismul englez și istorismul german, îndeosebi din operele lui H. Spencer, H. T. Buckle și Hegel. În virtutea acestei concepții el respinge ideea de revoluție ca mijloc de evoluție a societății. Căci, revoluțiile sunt evenimente istorice imprevizibile, iar finalitatea lor, pentru națiuni ca cea română, poate să aducă riscuri neprevăzute: „Noi junimiștii nu suntem revoluționari. Nu doară că revoluția nu ar fi una din căile pe care, în general vorbind, s-a văzut uneori silită Istoria popoarelor a merge spre progres. Dar, pentru țara noastră, țară mică, intercalată între două mari puteri cotropitoare, o revoluție este întotdeauna o calamita-

¹⁷⁴ George Juvara, Titu Maiorescu. Fragmente de istorie politică, Editura „Cultura Poporului”, București, 1939, p. 4.

¹⁷⁵ Titu Maiorescu, Scrieri din tinerețe, EdA, Cluj – Napoca, 1981, p. 155.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ Idem, Discurs asupra reformei instrucțiunii publice, București, Tipografia Gutenberg, 1981, p. 92.

¹⁷⁸ Idem, Discursuri parlamentare, vol. I, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Constantin Schifrineț, Edit. Albatros, București, p. 212.

¹⁷⁹ Ibidem.

¹⁸⁰ Al. Zub, A scrie și a face istorie, Iași, EJ, 1981, pp. 254 – 258.

te. Cine o începe știe pentru ce o începe, dar nu știe niciodată în al cui folos o sfârșește”¹⁸¹.

Ideile politice ale lui Maiorescu erau centrate pe ameliorarea stării prezente cu mijloace pașnice, reformiste. Teoria politică, credea el, este valabilă dacă este adecvată la realitate, altfel, asemenea teorii sunt utopii, fantasmagorii¹⁸².

În întreaga sa activitate politică și în care a acționat ca „cel mai puternic educator al vieții noastre publice”¹⁸³, Titu Maiorescu a slujit adevăratul interes național¹⁸⁴. Iar aserțiunea pe care o împărtășesc întru totul, și care definește admirabil personalitatea mentorului „Junimii”, după care Titu Maiorescu reprezintă „un exemplar sintetic al românismului, pe care s-a altoit însă, în chip minunat, cultura occidentală”¹⁸⁵, mi se pare adevărată.

THE POLITICAL AND INTELLECTUAL DEMARCHES OF TITU MAIORESCU

(Summary)

In the above study, we traced the stages of cultural, philosophical and spiritual formation of Titu Maiorescu, to reach its design origins and political motivations. We stressed the key role played by modern German culture crystallization Titu Maiorescu's vision on life, society as a whole, highlighting overwhelming role played by representatives of German culture -Herbart, Goethe, Schiller, Hegel, Herder, Schopenhauer, etc. – the cultural and spiritual formation, and political mentor Junimea.

I also highlighted organicist character, the conception of evolutionism which Titu Maiorescu applied with perseverance in the analysis of historical facts state of Romania in the second half of the nineteenth century and the nature of its reform steps, approaches which have been inscribed in the great social and political ideology of romanian conservatism.

¹⁸¹ Titu Maiorescu, „Asupra discursului parlamentar al d-lui Alexandru Djuvara”, în *România Liberă*, nr. 3079 (3.XII.1887).

¹⁸² *Ibidem*, p. 33.

¹⁸³ George Juvara, *op. cit.*, p. 4.

¹⁸⁴ V. Streinu, *Clasicii noștri*, Edit. Tineretului, București, 1969, p. 42.

¹⁸⁵ Octav Botez, *Scrieri*, ediție îngrijită de Ilie Dan, cu o prefață de Zaharia Sângeorzan, EJ, 1977, p. 142.